

УДК 373.5:371.217+ 37.035.6:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-3>**Собчук Роман Олександрович**аспірант кафедри психології, філософії та суспільних наук
навчально-наукового гуманітарного інститутуТаврійського національного університету імені В. І. Вернадського,
вул. Джона Маккейна, 33, Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ АКсіОЛОГІЇ ТА ПОВЕРНЕННЯ ЇЇ В УКРАЇНСЬКУ ОСВІТНЮ ПРАКТИКУ

Актуальність дослідження. У зв'язку з нинішнім станом розвитку України, глибокими соціальними, духовними й економічними зрушеннями, які переживає країна в третьому тисячолітті, виникла необхідність реформувати освітню систему, завдяки чому людина утвердиться як найвища соціальна цінність, найповніше розкриються її здібності, стануть пріоритетними загальнолюдські цінності, в людські відносини в соціумі та з навколишнім середовищем прийде гармонія. Ціннісна проблематика завжди була й залишиться присутня як у науковому дискурсі, так і в царині, що охоплює людську цікавість. Це питання є вічно актуальною проблемою. Проблемний науковий дискурс та сьогодення доводять: на аксіологічній тематиці акцентують не тільки професійно зацікавлені фахівці й дослідники, вона є чи не найбільш резонансною та найбільш актуальною в кожній із суспільних галузей. Аксіологією освіти охоплені різні проблеми й аспекти, зокрема самоактуалізація та професійний ріст і життєва мудрість, зрілість поглядів. Враховуючи, що резонансність, яку нині формують освітньо-інноваційні хвилі, перебуває на піковій стадії, можна стверджувати, що дослідницька акцентуація та актуалізація теми аксіології неминуче відбуватиметься і в майбутньому.

Мета роботи: проаналізувати особливості трансформації європейської освітньої аксіології та визначення можливостей повернення її у вітчизняну освітню практику. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. Встановлено, що механічно дублюючи ціннісні засади, на яких базується європейська освіта, не вдасться отримати бажані результати в українській освітній сфері, адже в нашій країні власна ціннісна система, якій притаманні кордологізм, седентаризм та антеїзм і підґрунтям для якої стали українські народні традиції, самобутня культура, а держави Європи є стабільними суспільствами, що мають усталені демократичні, соціально орієнтовані ринкові традиції та раціоналістичну ціннісну систему (відбувається особистісна, професійна й соціальна реалізація самодостатньої особи). Зауважено, що в освітньому процесі визначальний критерій полягає в якійсь освіті, а стратегічна мета – виховати миролюбство як сталу та невід'ємну рису, якою має володіти європеець, і основоположні громадянські чесноти й цінності, які знаходять свій вияв у гідності, повазі, відповідальності, соціальній активності, скромності, дбайливому ставленні до навколишнього середовища й т. ін.

Ключові слова: освіта, аксіологія, аксіологічний підхід, європейська освіта, цінності.

Вступ. Відтоді, як Україною було відновлено незалежність, вона переживає біфуркаційний стан соціокультурного перетворення й векторного приєднання до європейського освітнього простору. Відображення цього процесу містять численні офіційні документи, його осмисленням займався філософський дискурс, що підтверджено багатьма науковими працями. Ця стаття за предмет дослідження обрала проблематику, навколо якої відбувається активна дискусія: існування потреби перетворити освітню систему на відповідну реальним державним та суспільним потребам мережу; поетапний перехід усіх вищих навчальних закладів у підпорядкування Міністерству освіти і науки України та їхнє об'єднання; організація процесів, під час яких будуть створені крупні регіональні й корпоративні дослідницькі університети, в яких відбудеться зосередження високого науково-педагогічного й методичного потенціалу, забезпечення

сучасних стандартів, згідно з якими будуть організовані освітній процес і наукові дослідження, упровадження сучасного університетського менеджменту; наявність структурних невідповідностей між такими важливими чинниками, як обсяги та структура підготовки спеціалістів та реальні суспільні й економічні потреби.

Механічно дублюючи ціннісні засади, на яких базується європейська освіта, не вдасться отримати бажані результати в українській освітній сфері, адже в нашій країні своєрідна ціннісна система, якій притаманні кордологізм, седентаризм та антеїзм і підґрунтям для якої стали українські народні традиції, самобутня культура, а держави Європи є стабільними суспільствами, що мають усталені демократичні, соціально орієнтовані ринкові традиції та раціоналістичну ціннісну систему (відбувається особистісна, професійна й соціальна реалізація самодостатньої особи), що ми детально аналізували в текстах останніх публікацій. Це обумовлюється якісною освітою.

Мета та завдання. Мета статті полягає у проведенні аналізу особливостей трансформації європейської освітньої аксіології та визначенні можливостей повернення її у вітчизняну освітню практику.

Методи дослідження. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. В сучасній освітній системі України тривають серйозні трансформації, завдяки яким відбувається її диференціація в найбільш відчутній, метафізичній площині. У зв'язку з пандемією коронавірусу та повномасштабним вторгненням РФ в Україну сучасна цивілізація кардинально змінилася, змінила ціннісні орієнтири сучасна культура та набула актуальності потреба філософськи осмислити освітні проблеми.

Розвиваючись у різних галузях знань, аксіологія знайшла своє застосування і в педагогіці. Аксіологія, як наука про цінності освіти, у яких представлена система значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, що регулюють взаємодію в освітній сфері і формують компонент відносин у структурі особистості, видається характерологічною складовою гуманітарної парадигми, що надзвичайно активізувалася наприкінці ХХ століття. На початку ХХІ століття ціннісний смисл людського життя у всіх його функціональних виявах набирає особливого значення, що зумовлює аксіологізацію освіти. Система цінностей, яка належить до загальнонаукових понять, знаходить вагоме методологічне значення в педагогіці, а педагогічна аксіологія сьогодні вважається багатьма вченими самостійним розділом філософії цінностей. Зокрема, філософи (С. Анісімов, О. Дробницький, М. Каган, В. Лутай, М. Марчук та ін.) стверджують, що гуманітарне знання за своєю природою аксіологічне, тобто його призначення для людини визначається передусім ціннісними засадами; ціннісне ставлення до дійсності пов'язане з когнітивним, а пізнавальна діяльність і її результат – знання – мають чітко виражені ціннісні характеристики [6, с. 11].

А, наприклад, дослідники (І.А. Бех, В.О. Огнев'юк, В.І. Андрєєв, Є.В. Бондаревська, І.Ф. Ісаєв, С.В. Кульневич, В.А. Сластьонін та ін.) вважають за необхідне у ході підготовки фахівців у галузі освіти в межах вивчення педагогічних дисциплін виділити аксіологічний підхід, як методологічну основу, що додасть майбутнім вчителям ціннісну спрямованість. Підтвердженням тому слугуватиме дефініція "аксіології", подана в Словнику з педагогіки: «аксіологія у сучасній педагогіці виступає як її методологічна основа, що визначає систему педагогічних поглядів, в основі яких лежить розуміння і затвердження цінності людського життя, виховання і навчання, педагогічної діяльності й освіти» [2, с. 12–13]. Таким чином, є доцільним розгляд аксіологічного підходу як філософсько-педагогічної стратегії, завдяки вказаним напрямкам якої розвивається професійне мистецтво, використовуються педагогічні ресурси, які розвивають особистість, та формується перспективне покращання освітньої галузі загалом.

Роль, яку відіграє аксіологічний підхід в освітній сфері, полягає в тому, щоб визначити генезис ціннісних витоків, вектори, за допомогою яких особистість залучається до них згідно з культурними нормами. З огляду на це зауважимо, що найбільш важлива, на

нашу думку, особливість користування аксіологічним підходом полягає у його здатності використовуватися разом із засобами культурологічного підходу. Завдяки такому контексту відбувається визначення змістовної бази та шляху, яким потрібно вести науково-педагогічний пошук і вирішувати завдання, що стоять перед здобувачами освіти. В результаті має ефективно використовуватися аксіологічний підхід, який в освітній сфері потрібно застосовувати в сукупності з іншими діями, в ході яких аналізуються культурні цінності, визначаються їхнє актуальне й важливе значення, ресурси, з яких у нинішніх реаліях формується розвиток культури.

Аксіологія освіти як філософський напрям і навчальна дисципліна втілює і репрезентує багатовекторний функціональний зміст. Серед усього спектру функцій (інформативна, виховна, комунікативна і т. д.) пріоритетне значення мають функції кореляції і екстраполяції, оскільки саме вони зумовлюють вибір життєвих стандартів, настанов, принципів. Цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і ключових мотивів життєдіяльності. Вони визначають моральні устої і принципи поведінки. Саме тому будь-яке суспільство з зацікавленням у тому, щоб люди притримувались тих чи інших норм поведінки, щоб актуалізувались ті чи інші цінності та пріоритети життя і щоб людина неминуче ставала об'єктом цілеспрямованого виховання. А методологічна система виховання, прийнята в даному суспільстві, завжди визначається панівною в ній системою цінностей [5, с. 213].

Проблемі аксіології освіти присвячено велику кількість досліджень у різних сферах науки, написано велику кількість монографій, підручників, навчальних посібників, посібників і науково-популярних видань. Достатньо відзначити, що лише інтернет-ресурси пошукової системи Google пропонують понад чимало посилань на термін «аксіологія освіти», що свідчить про те, що нині активно обґрунтовуються аксіологічні принципи в освіті, аксіологічний підхід у педагогіці та педагогічних дослідженнях, розробляються практико орієнтовані аксіологічні технології, що покликані вбудувати їх у систему педагогічної науки і забезпечувати їх впровадження в освітню практику загальноосвітньої школи та вищої освіти. Слід наголошувати, що ціннісний вимір має стосуватися всіх сфер людського буття. Особливу увагу науковці приділили досвіду модернізації українського суспільства, приклади проектів модернізації різних країн світу та можливості їх впровадження в Україні. Авторами запропоновано цінності-медіатори для активації створення цінностей, що властиві успішним модернізаційним проектам, водночас проаналізовано різноманітні сторони модернізації, зокрема, такі: потенціал економічних орієнтацій населення; ціннісні орієнтири виробничого сектора; соціальний капітал як один з ресурсів модернізації; механізми формування громадянської активності в Україні; бар'єри на шляху модернізації вищої освіти [1, с. 213].

Вибудовуючи дорожню карту здобувача освіти, її стратегію, необхідно враховувати базові цінності в контексті входження в європейський освітній простір. До них нами віднесено:

– академічні цінності: інституціональну автономію, фундаментальність, інтелектуальний розвиток, академічну доброчесність та свободу, академічну колегіальність, сприяння впровадженню інновацій, професійну компетентність, нові принципи викладання та траєкторії дослідження, відповідальність, синкретизм освітнього й дослідницького процесу, академічну мобільність, критичне мислення, модель співпраці викладача та студентів, їх інкорпорацію до наукових досліджень;

– цінності саморозвитку та добробуту, серед яких можна виокремити цінності самореалізації, індивідуальності, міжособистісних відносин, неперервності освіти, адекватність поведінки особистості відповідно до середовища та ситуації, професійної етичності, здоров'я, корпоративності, конкурентоспроможності на ринку праці випускника;

– цінності громадянського суспільства: демократія, свобода, прозорість, соціальна справедливність, толерантне ставлення до особистості, культурне багатство, соціальна відповідальність;

– організаційні цінності: прийняття тих чи інших рішень, в основі яких координація, узгодженість думок та інтересів, свобода вибору при здійсненні наукових досліджень, статус-

на ієрархія, підґрунтям якої є принцип наукового авторитету, технологічна складова освітньої діяльності, стандартизація якості освіти. Саме аксіологічний підхід як «філософсько-педагогічна стратегія», що показує шляхи розвитку професійного мистецтва, використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості і проектує перспективи вдосконалення системи освіти [5, с. 213].

Отже, в межах українського наукового простору відзначається присутність проблеми, пов'язаної з об'єктивним розумінням, якими є освітні цінності, та їхнім вирішальним значенням для тих, хто є учасниками педагогічного й навчального процесів, а це педагоги й учні. З огляду на це існує потреба у здійсненні фундаментальних та прикладних наукових досліджень, які дозволять з'ясувати роль, суть, призначення та особливості ціннісного прояву на різних освітніх етапах. В.Г. Кремень слушно наголошує, «Щоб розпочати творення і відтворення інноваційної, сучасної, творчо-суб'єктної системної системи освіти, необхідна їй нова філософія, в якій свідомість, суб'єкт – первинні» [4, с. 273]. Сучасній вітчизняній освітній філософії, відповідно до європейських освітніх цінностей, необхідно не тільки спиратися на людський менталітет, спосіб мислення, а й виходити зі «зміни... ціннісних орієнтацій, способів діяльності, поведінки і способу життя як в індивідуально-особистісному, так і в суспільному масштабі. Звичайно, найважливішими засобами розв'язання цих проблем є культура, освіта, філософія, мистецтво, наука. Проте, для цього вони самі повинні зазнати зміни, зблизивши предметний зміст науково-освітньої діяльності з аксіологічною спрямованістю (виділ наше), ввівши антропологічні та гуманістичні критерії й оцінки результатів своєї діяльності» [4, с. 282].

Проаналізувавши наукові джерела, можна дійти висновку, що аксіологічному аспекту нинішньої вітчизняної освітньої сфери приділяють увагу в своїх працях багато вчених, однак разом з цим відзначається й наявність неоднозначного розуміння, якою є її аксіологічна спрямованість. Завдяки аксіологічному виміру вітчизняної освітньої системи будуть вирішені такі її відповідальні завдання:

- розвиватиметься та вдосконалюватиметься методологічна культура й компетентність тих, хто здійснює дослідження;
- формуватиметься, розвиватиметься та вдосконалюватиметься ціннісна учнівська (студентська, слухачька) свідомість – ціннісні знання, мотиви, спонукання, ідеали, орієнтири, ставлення, настанови;
- розвиватиметься і ставатиме більш досконалою ціннісна свідомість педагогічних працівників – ціннісні знання, мотиви, спонукання, ідеали, орієнтири, ставлення, настанови;
- формуватиметься, розвиватиметься і вдосконалюватиметься емоційно-почуттєва сфера учнів (студентів, слухачів), які є громадянами та фахівцями, – любов і повага до людей, людське буття та життя, милосердя й доброта, справедливість і толерантність, власна гідність та повага інших і результати їхньої роботи;
- гуманізуються взаємини, культура, притаманна педагогічній співпраці, педагогічній комунікації між учасниками освітнього середовища – педагогами й учнями (студентами, слухачами) та процес, під час якого оцінюються результати їхньої роботи;
- загальнолюдські, національні та професійні цінності стають набутокм набувачів певної освіти.

Висновки. Підбиваючи підсумки, необхідно сказати, що на нинішню європейську освіту потужно впливає глобалізація та інформаційна революція. Завдяки глобалізації було сформоване міжнародне та загальноєвропейське освітнє поле, насамперед завдяки іншомовному спілкуванню, прискорилися хід академічного обміну та соціальна мобільність, стали універсальними освітні, дослідницькі програми й соціальні сервіси, основні підходи до освітньої, наукової та інноваційної сфери. Разом з тим глобалізацією була створена база для того, щоб «розмивалися» національні орієнтири аксіології освіти, більш потужні культурно-освітні системи чинили руйнівний вплив на ті, які є менш розвиненими тощо. У свою чергу, інформаційною революцією були відкриті нові можливості для того, щоб модернізувати освіту: запроваджене дистанційне навчання, стали доступними новітні наукові бази інформаційних даних,

створені умови для того, щоб займатися самоосвітою і творчістю. Варто зауважити, що оцінку наслідків, які принесли глобалізація та інформаційна революція, необхідно здійснювати, керуючись людино- та природоцентризмом. Звичайно, інформаційна революція та позитивні глобалізаційні аспекти посприяли значному покращенню якості європейської освіти, під їхнім впливом кардинально змінилося її інформаційно-технічне забезпечення. Буде справедливим твердження, що, згідно з європейським виміром цінностей освіти, передусім робиться акцент на тому, що людські права і свободи, честь та гідність особи мають бути захищені. Як свідчать європейські світоглядно-освітні орієнтири, людина має мирно жити, володіти можливістю піклуватися про здоров'я та, в результаті, гідним життєвим рівнем. Не може бути європейського культурно-освітнього простору без толерантності, моральності, гуманізму, демократії та солідарності, що є духовними цінностями і до яких необхідно застосовувати комплексний розгляд, аде між ними існує діалектичний зв'язок, що відображають освітні практики держав Євросоюзу. Приміром, моральністю внутрішньо наповнюється гуманістичний світогляд особистості, а завдяки демократичним нормам і принципам учень, студент, здобувач освіти чи слухач може вільно вибрати індивідуальну освітню траєкторію, творчу самореалізацію. У свою чергу, за допомогою солідарності як освітньої цінності об'єднуються підходи до освітньої діяльності у країнах Євросоюзу, аби зберегти право на визнання національної унікальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балакірева О. М., Геєць В. М., Сіденко В. Р. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України: колективна монографія. К.: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2014. 340 с.
2. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2006. Вип. 6. С. 40–45.
3. Демінська Л.О. Аналіз основних положень аксіологічної науки у філософському та педагогічному аспекті. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання. 2011. № 11. С. 41.
4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі: монографія. К. : Знання України, 2018. 523 с.
5. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою: навч. посіб. Київ : Освіта України, 2005. 440 с.
6. Марчук М. Г. Ціннісні потенції знання. Чернівці : Рута, 2001. 319 с.

REFERENCES

1. Balakirieva O. M., Heiets V. M., Sidenko V. R. (2014). Tsinnisna skladova modernizatsiinykh protsesiv u suchasnomu sotsiumi Ukrainy [The value component of modernization processes in modern Ukrainian society]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukrainy» [in Ukrainian].
2. Vasiutynskyi V. O. (2006). Tsinnisno-orientatsiini ploschchyny suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Value-orientation planes of modern Ukrainian society]. Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii, vol. 6, pp. 40–45 [in Ukrainian].
3. Deminska L. O. (2011). Analiz osnovnykh polozhen aksiolohichnoi nauky u filosofskomu ta pedahohichnomu aspekti [Analysis of the basic provisions of axiological science in the philosophical and pedagogical aspect]. Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia, vol. 11, pp. 41 [in Ukrainian].
4. Kremen V. H. (2018). Filosofiia liudynotsentryzmu v osvithnomu prostori [Philosophy of human centrism in the educational space]. K. : Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
5. Kryzhko V. (2005). Antolohiia aksiolohichnoi paradyhmy upravlinnia osvitoiu [Anthology of the axiological paradigm of educational management]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
6. Marchuk M. H. (2001). Tsinnisni potentsii znannia [Value potentials of knowledge]. Chernivtsi : Ruta [in Ukrainian].

Sobchuk Roman Oleksandrovych
Postgraduate Student at the Department of Psychology,
Philosophy and Social Sciences
educational and scientific humanitarian institute
V.I. Vernadsky Taurida National University,
33, John McCain str., Kyiv, Ukraine

TRANSFORMATION OF EUROPEAN EDUCATIONAL AXIOLOGY AND ITS RETURN TO UKRAINIAN EDUCATIONAL PRACTICE

Relevance of the study. *The current state of development of Ukraine, profound social, spiritual and economic changes taking place on the threshold of the third millennium in the country, require reforming the education system, which should contribute to the establishment of a person as the highest social value, the most complete disclosure of his abilities, the priority of universal human values, the harmony of human relations in society and the environment. The question of values has never left and will not leave either the plane of scientific discourse or the sphere of human curiosity. It belongs to the eternally relevant problems. The history of problematic scientific discourse and the realities of today show: the axiological topic is in the focus of attention not only of professionally interested specialists and researchers, but one of the most resonant and relevant in all spheres of society. The axiology of education covers both the problem of self-actualization and the aspect of professional growth and life wisdom, maturity in views. Given the peak resonance of today's educational and innovative waves, it is possible to predict the inevitability of research accentuation and actualization of axiological issues in the future.*

The purpose of the study: *to analyze the features of the transformation of European educational axiology and determine the possibilities of its return to domestic educational practice. To achieve this goal, the following methods were used: the method of critical analysis of scientific literary sources on this issue, observation, inductive method and the method of systems analysis.*

The results of the study. *It is proven that mechanical copying of the value principles of European education will not yield the desired results in the Ukrainian educational arena, since our state has a unique value system marked by cordologism, sedentarism and antheism, based on the traditions of the Ukrainian people, and an original culture, while European countries are stable societies with established democratic, socially oriented market traditions and a rationalist value system (a self-sufficient person who realizes himself in personal, professional and social dimensions). It is emphasized that the defining criterion of the educational process should be high-quality education, and the strategic goal should be the upbringing of peace as a stable and integral feature of a European and fundamental civic virtues and values, such as honor, dignity, respect, responsibility, social activity, modesty, caring attitude towards the environment, etc.*

Key words: *education, axiology, axiological approach, European education, values.*